

kin merkittävässä suhteessa päättynyt. Tätä Björn ei kuitenkaan halua väittää.

Työn tutkimusasetelma on Björnin mukaan mikrohistoriallinen. Hän katsoo marginaalisen ilmiön kertovan yleisestä enemmän, koska se ikään kuin puhtaaksiviljellympi tapaus. Biosfäärialue on tässä tapauksessa koko maahan verrattuna tasalaatuisempi yhtiöiden ja valtion laajan metsänomistuksen takia. Siksi tekijän mukaan alueella erityisesti kahden jälkimmäisen metsänkäyttömuodon (teollinen ja jälkiteollinen) uudet ilmiöt näkyivät selvästi ja rajusti. Tekijän mielestä tutkimusasetelma antaa selkoku- van koko Suomen metsähistoriasta ja varoittaa Venäjän puoleisen taigan tulevaisuudesta. Puutteena voinee pitää sitä, ettei tutkimuksen lopussa selkeästi palata mikrohistorian idean mukaiseen laajempien yleistymähdollisuuksien pohdintaan, vaan työn lopulliseksi sanomaksi jää paikallisen väestön vaikutusvallan kape- neminen metsänkäyttömuotojen vaihtuessa. On myös mahdollista kysyä kuinka "mikro" on 10 000 vuoden pituinen periodi alueella, joka vastaa alaltaan pienimpiä EU:n jäsen- valtioita.

Suurimpaan osaan tekijän tulkinnoista ja tuloksista on helppo yhtyä. Tekijä on onnistunut piirtämään varsinkin Pohjois-Karjalan biosfäärialueen teollisesta metsänkäytöstä kiinnostavan lähikuvan. Sen kautta Suomen historiaan nousee melko vähän esillä olleita tapahtumia, kuten vaikkapa vesakkomyrkytykset ja metsä- autotieverkon tiheneminen. Teolliseen metsänkäyttöön

verrattuna esiteollinen eräta- lousaika että jälkiteollinen metsänkäyttö jäävät tuloksil- taan melko laihoiksi, vaikka nämä jaksot sisältävät kyllä kiinnostavia jaksoja. Eri pe- riodeille omistetut sivumäärät (esiteollinen 25 sivua, teollinen 136 sivua ja jälkiteollinen met- sänkäyttö 16 sivua) osoittavat, että käytännössä tutkimukses- sa on keskitytty teollisen met- sänkäytön vaikutusten tutkimi- seen.

Työn teknisessä läpiviennis- sä on hyvää Björnin pyrkimys yleistämiseen, tiivistämiseen ja mallittamiseen. Tämä työtyyli tulee erinomaisella tavalla esil- le väitöskirjan yhteenvetolu- vussa. Myös itse työn asiallise- na pysyvä sivumäärä puhuu tekijän rajaamiskyvyn puoles- ta. Mutta työhön on jäänyt huomattavia teknisiä puutteita. Työstä puuttuu aineistoa ja menetelmiä käsittelevä jakso kokonaan. Useimmista kartois- ta, muista graafisista esityksis- tä ja taulukoista puuttuvat läh- demerkinnät, vaikka esim. kar- tat ovat aivan olennainen osa Ismo Björnin työtä. Teknisesti kartat ovat pääsääntöisesti on- nistuneet hyvin. Koska osa kartoista on selvästi muualta lainattu, jää tekijän oman pa- noksen suuruus vaikeaksi määritellä näiden puutteiden takia, puhumattakaan karttojen oikeellisuuden tarkistusmah- dollisuudesta. Esiteollisen met- sänkäytön kohdalla eräiden tunnettujen, mutta valitettavan vähän käytettyjen arkistolähteiden käyttö olisi tuonut elävyyt- tä ja kiinnostavia tietoja alueel- lisista eroista. Työn ongelmis- ta ja puutteista huolimatta se voidaan laskea huomionarvoi- seksi pioneerityöksi uuden

suomalaisen ympäristöhistori- an alalla. Keskittyminen aluee- seen "taigan reunalla" auttaa luomaan dramaattisen kuvan pohjoisesta metsähistoriasta. Ismo Björn kirjoittaa selkeästi värittäen tekstiä ajoittaen pai- kalliseen puheenparteen kuu- luvilla ja kuuluneilla sanoilla, joista rosvohotu (joen virtauk- sen synnyttämä uusi uoma) lienee hauskin.

Matti Peltonen

Metsäyhtiöiden maanhankinta Pohjois-Suomessa

Tapio Karjalainen: Puutava- rayhtiöiden maanhankinta ja -omistus Pohjois-Suomes- sa vuosina 1885–1939. Väi- töskirja Oulun Yliopiston Humanistisessa Tiedekun- nassa. Acta Universitatis Ouluensis. Humaniora B 36. Oulu 2000. 339 s.

■ Vuonna 1915 Oulun läänin (= Pohjois-Suomen) kokonais- pinta-alasta yhtiöt omistivat 3,6 %, yksityisestä maasta 8,8 % sekä tilojen määrästä 5,7 %. Nämä luvut eivät olleet koko maan korkeimpia, sillä Savossa ja Pohjois-Karjalassa metsäyhtiöiden suhteellinen maanomistus oli vielä suurem- paa. Alueellisesti puutavarayh-

tiöiden metsäomaisuudet jatkautuivat epätasaisesti. Joissakin pitäjissä oli paljon firmojen haltuun siirtynyttä maata ja toisissa ei juuri lainkaan. Vaikka prosentiosuudet lukuina yleensä eivät olleetkaan suuria, maan siirtymisestä metsäyhtiöille tuli agraarisessa Suomessa yhteiskunnallinen kysymys. Talonpoikaista maaomaisuutta puolustava kanta piti maan siirtymistä onnettomuutena, jonka seurauksena maatoman väestön määrä jatkuvasti kasvoi ja yhteiskunnalliset epäkohdat kärjistyvät. Teollisuus ja sen vähälukuiset kannattajat viittasivat siihen, että yritysten tarkoituksena oli turvata raaka-aineen saanti ja tuotannon kannattavuus.

Tässä asetelmassa on kaksi puolta: maansa myyneen talonpojan ja maan ostaneen yhtiön asia. Sitä *Tapio Karjalainen* on rohkeasti tarttunut selvittämään väitöskirjassaan Puutavarayhtiöiden maanhankinta ja omistus Pohjois-Suomessa vuosina 1885–1939. Tutkimustehtävä on järkävä ja Pohjois-Suomen historian kannalta keskeinen. Kun kyseessä on noin viidennes Suomen pinta-alasta, tuloksilla on merkitystä koko maan taloushistorialle edellyttäen, että tutkimus on suoritettu tieteellisesti kestävin perustein.

Tutkimuksen käsittämä aika on varsin pitkä, vuodesta 1885 vuoteen 1939. Aloitusvuosi on jonkin verran epämääräinen, koska ruukkien maanomistusta käsitellään jo 1800-luvun alkupuolelta. Perustelu vuoden 1885 valintaan on kirjoittajan mukaan se, että vasta 1880-luvun puolivälistä Pohjois-Suomen metsäteollisuus oli niin

etabloitunutta, että se ryhtyi hankkimaan tiloja. Tämä kyllä pitää paikkansa, mutta olisi myös ollut syytä mainita se, että isojaon ollessa kesken maan omistussuhteet eivät kaikissa osissa Pohjois-Suomea olleet vielä selvillä ja tästä syystä myös maakauppojen tekeminen oli rajallista.

Maata ostivat tänä aikana myös talolliset toisiltaan. Olisi ollut houkuttelevaa verrata hintojen takia näitä kauppvoja yritysten tekemiin ostoihin, mutta se ei käy päinsä. Saman seudun kaupat tehtiin usein suvun kesken ja tilan hinta muodostui eri perustein kuin vieraalle myyessä. Tilan käypä arvo saatiin pyytämällä tarjous pääkonttorista.

Aiheen käsittelyn kannalta tutkimus on taloushistoriallinen. Siinä on harkiten jätetty syrjään useita näkökohtia kuten varsinkin yritys- ja sosiaalishistoriallinen osa. Tämä on mielestäni oikea ratkaisu. Sosiaalishistorian mukaan ottaminen olisi vienyt tutkimuksen lähes rannattomaksi. Tiloja ostaneiden firmojen taseista olisi kuitenkin voinut todeta eniten maata ostaneiden yritysten vieraan pääoman määrän, jolloin olisi voinut sanoa jotain niiden taloudellisesta mahdollisuudesta hankkia maata.

Kirjoittaja jakaa Pohjois-Suomen viiteen osaan joissa kussakin on kiinnitetty huomiota alueen elinkeinorakenteeseen ja metsäteollisuuden kehitykseen maan myynnin taustaksi. Tämä aluejaottelu toimii hyvin teoksen rakenteessa vaikka ei olekaan estettävissä, että luvuissa esiintyy toistoa. Aluevertailussa näkyy, että yhtiöiden maanhankinta

keskittyi pääosin Kainuuseen kun taas Perämeren rannikoseudulla yhtiöille siirtynyttä maata oli vähän eikä lainkaan Inarissa. Sieltä puuta ei kuljettu, eikä metsäteollisuus ollut kiinnostunut Inarin maista. Suurin osa yhtiöiden omistamasta maasta oli Kainuussa, jossa 1915 niillä oli 22 % tilojen kokonaismäärästä ja 27 % yksityisestä maa-alasta. Tämän johdosta Kainuu ongelmiseen tulee keskeiseksi koko työssä.

Tutkimuksen peruskysymyksiä ovat, kuinka paljon maata oli metsäyhtiöillä, millaisin ehdoin ne olivat maan hankkineet ja mikä oli niiden hankkiman talonpoikaismaan asema sen jälkeen kun yhtiöiden maanhankintaa vuodesta 1915 lähtien ryhdyttiin lainsäädännöllä lopettamaan. Näiden peruskysymysten ohella Karjalainen koettaa vastata teollisuuden näkökulmasta siihen, miksi maata hankittiin ja talonpoikien kannalta miksi tila myytiin.

Tutkimus on probleemakeskeinen. Karjalainen asettaa lähteille kysymyksensä, eivätkä lähteet ohjaa häntä. Yhtiöille siirtyneiden tilojen pinta-alat ja kauppaehdot on laskettu ja tarkastettu useista rinnakkaisista lähteistä. Keskeisin kokonaisuuden kannalta on ollut tilojen kauppahinnan laskeminen. Tilimateriaalin ohella on käytetty yritysten kirjeenvaihtoa maanhankinnan motiivien ja muiden siihen liittyvien kysymysten valaisemiseen.

Kirjan lähdemateriaali on kattava. Julkaisematon arkistomateriaali on tutkimuksen kannalta keskeisin ja lähes aukoton. Pari lähderyhmää on kadonnut tai ovat huonokuntoisina käyt-

tökiellossa, mutta nämäkin lähteet on kompensoitu taitavasti muulla materiaalilla. Kirjallisuuden ja painetun lähteiden käytöstä ei ole juuri muistutettavaa. Kirjoittaja on suurta tarmoa osoittaen koonnut kaiken asiaa valaisevan materiaalin ja muokannut sen vastaamaan sille asetettuja kysymyksiä.

Tilan hinta muodostui useista tekijöistä. Tärkein seikka oli tukkipuiden määrä, toiseksi tärkein kuljetusmahdollisuus. Sitä vastoin maapohjalle ja tukkeja pienemmälle puulle ei annettu paljon arvoa eikä myöskään metsän odotusarvolla ollut suurta merkitystä. Tämä selittää sen, että suurikin tila saattoi olla huokea, jos sen metsät olivat ennen kauppaa suuresti hakatut tai tila oli hankalan matkan päässä. Karjalainen osoittaa sen laskutavan, jolla ostaja päätyi tilan hintaan ja verrattaessa siihen, mitä tukki sai maksaa sahalla, hän toteaa, että maasta maksettu hinta sopeutui vallinneeseen markkinatilanteeseen (s. 307–311). Taustamateriaalina on käytetty useassa kohdassa vuosina 1921–24 suoritetun valtakunnan metsien arvioinnin tuloksia. Tämä on jossain määrin harhaanjohtavaa, sillä harsintahakkuiden ollessa kyseessä ei vuosien 1885–1915 välinen metsä ollut sama kuin vuonna 1921. Kyseisestä metsänarvioinnista voi kyllä lukea metsätyypin ja tehdä varovasti nuoreen metsään liittyviä havaintoja, mutta metsämaan laadun osoittamiseen tämä lähde on liian myöhäinen.

Mielenkiintoinen kohta ovat talonpoikien tervavelat. Aikaisemmin on ollut käsitys, että

ne olivat Kainuussa olennainen syy tilan myyntiin, mutta nyt Karjalainen pystyy vakuuttavasti osoittamaan (s. 121–126), ettei asia ollut näin. Tervavelallisia ei ollut myyjinä suhteessa enempää kuin muitakaan, vaan muut, paljon yleisemmät syyt kuten toistuvat kadot, talouden epävarmuus, liian pieni tila, tervakaupan romahtaminen ja rahatalouden houkutus vaikuttivat tiloista luopumiseen. Karjalainen on yhtiöiden ja näiden asiamiesten välisestä kirjeenvaihdosta tullut vakuuttavasti myös siihen johtopäätökseen (s. 125), että jälkimaailman joskus esittämä ajatus lain rajoilla kulkevien keinojen käytöstä maanhankinnassa on perusteeton.

Metsänostajien tarkoituksena oli saada heille keskeistä raaka-ainetta, tukkipuuta, lisääntyvästi omaan valvontaansa. Sitä mukaa kun pelko Suomen metsien loppumisesta lisääntyi, aktiviteetti maan ostamiseksi kasvoi. Tämä ei aina ollut loppuun harkittua, koska muille investoinneille jäi vähemmän varoja. On vaikeaa olla ajattelematta metsänostajan kompetenssia kun hankitaan tiloja, joilla oli muutama tukkipuu hehtaarilla (s. 309)! Yritysten metsänostot eivät olleet lainkaan niin kannattavaa toimintaa kuin otaksuttiin ja metsään sijoitus oli usein kyseenalainen vieden pois huomion muista tarpeista niin kuin laitosten teknisestä kehittämisestä. Melkein traaginen on Oulu-yhtiön kohtalo. Se oli suurin Oulun metsänomistaja, mutta metsien takia tai niistä huolimatta ajautui ensimmäisen maailmansodan jälkeen suuriin vaikeuksiin. Tässä on

vertailu omaan aikaamme; yhtiöt ovat todenneet metsän olevan laiskaa pääomaa ja harkitsevat siitä luopumista.

Karjalainen on työssään ollut objektiivinen ja ehdottoman puolueeton. Mitään vanhoja käsityksiä hän ei ole hyväksynyt asettamatta niitä kyseenalaiseksi, ja laskelmin tai muulla perusteellisella tavalla tarkastellen hän on hyväksynyt tai hylännyt aikaisempia väitteitä ja mielipiteitä, samalla kun hän on luonut peruskuvan puutavarayhtiöiden maanhankinnasta Pohjois-Suomessa. Objektiivisella tutkimuksellaan hän on myös kumonnut, yhtiöiden maanhankinnasta olleita tunteenomaisia ajatuksia. Pohjois-Suomen paikallishistorialliseen kirjallisuudessa Karjalaisen tutkimuksella tulee olemaan pysyvä merkitys. Tapio Karjalainen on luotettavasti selvittänyt metsäyhtiöiden maanhankinnan Pohjois-Suomessa. Millainen kuva olisi, jos tarkastelussa olisi koko Suomi? Eniten tiloja siirtyi puutavara-yhtiöille Kainuussa, Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa. Miksi juuri näillä alueilla, mitä yhteistä niillä oli tähän muutokseen? Miksi maatilojen kyssyntä ja tarjonta leikkasivat toisensa juuri näillä alueilla. Karjalaisen väitöskirja antaa kysymyksen uuden tutkimuksen pohdittavaksi.

Forma Abvenainen